

KATTA AVLOD TAJRIBASIDAN FOYDALANIB O'QUVCHILARGA TA'LIM-TARBIYA BERISHNI MODELLASHTIRISH

Niyozova Nilufarxon Abdulxamidovna

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-martdagi qarori doirasida katta avlodning tajribasidan foydalanib o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishning pedagogik shart-sharoitlari, tizimli-funksional modellashtirish va amaliy qo'llanilish yo'nalishlari tadqiq etilgan. Tadqiqotda katta avlodning ijtimoiy faolligini oshirish, yoshlar tarbiyasida samarali ishtirokini ta'minlash, o'quvchilarning intellektual, ma'naviy va jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning ilmiy asoslari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada katta avlod tajribasidan foydalanib ta'lim-tarbiya berishning nazariy-metodologik, mazmuniy, tashkiliy va natijaviy komponentlarini o'z ichiga olgan tizimli-funksional model taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Katta avlod, ta'lim-tarbiya, modellashtirish, pedagogik shart-sharoitlar.

Yoshlar va katta avlod o'rtasidagi pedagogik hamda ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash so'nggi yillarda O'zbekiston ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Bu yo'nalish jamiyatda avlodlar uzviyligini ta'minlash, yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-martdagi qarorida avlodlar o'rtasidagi munosabatlarni barqaror rivojlantirish, katta avlodning boy hayotiy tajribasidan samarali foydalanish hamda yosh avlodni har tomonlama qo'llab-quvvatlashning ustuvor yo'nalishlari aniq belgilab berilgan [1].

Mazkur qarorda "Bir nuroniy o'n yoshga mas'ul" tamoyilining joriy etilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv orqali nuroniylarning hayotiy tajribasi, donishmandligi va tarbiyaviy salohiyatidan keng foydalanish, yoshlarni Vatanga muhabbat, ezgulik, shukronalik, mehnatsevarlik hamda milliy va umummilliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash ko'zda tutilgan. Shu bilan birga, urush qatnashchilari, mehnat faxriylari va ijtimoiy himoyaga muhtoj keksalarga e'tibor qaratish, ularni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish orqali jamiyatda mehr-oqibat va hurmat muhitini mustahkamlashga alohida urg'u berilgan [2].

Pedagogik tadqiqotlar natijalari ham shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishida katta avlod vakillarining ijtimoiy faolligi hamda metodik jihatdan tayyorgarligi muhim rol o'ynaydi. Ularning tajribasi,

hayotiy qarashlari va amaliy bilimlari yoshlar uchun muhim tarbiyaviy manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, ta'lim jarayonida katta avlod imkoniyatlaridan maqsadli va tizimli foydalanish o'quvchilarning shaxs sifatida kamol topishida samarali natijalarni ta'minlaydi [5].

Mazkur tadqiqotda obyekt sifatida katta avlod tajribasidan foydalanib o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berish jarayoni tanlab olindi, predmet sifatida esa ushbu jarayonning mazmuni hamda uni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi metodik tizim o'rganildi. Bunday yondashuv orqali nafaqat nazariy jihatlar, balki amaliy mexanizmlarni ham aniqlash, ularni ta'lim jarayoniga joriy etish imkoniyati yaratildi.

Tadqiqot doirasida pedagogik shart-sharoitlar tizimli ravishda to'rt asosiy guruhga ajratildi. Birinchi guruh – ilmiy-nazariy shart-sharoitlar bo'lib, ular pedagogik tamoyillar, nazariy asoslar hamda kompetentlikka yo'naltirilgan ta'lim mazmunini o'z ichiga oladi. Ikkinchi guruh – mazmuniy shart-sharoitlar bo'lib, ular o'quvchilarning intellektual, ma'naviy va jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi ta'lim mazmunini shakllantirishga qaratilgan. Uchinchi guruh – tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar bo'lib, bunda ta'lim jarayonini samarali boshqarish, zamonaviy metod va texnologiyalarni qo'llash, shuningdek “Buvijonlar maktabi”, “Nuroniylar maskani” kabi amaliy tashabbuslar orqali katta avlod vakillarini ta'lim jarayoniga jalb etish ko'zda tutiladi. To'rtinchi guruh esa moddiy-ma'naviy shart-sharoitlar bo'lib, ular o'quvchilarni rag'batlantirish, ularning jismoniy rivojlanishini ta'minlash va sog'lom turmush tarzini shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodlari sifatida kuzatuv, intervyu, trening, debat, muammoli vazifalar, refleksiv mashg'ulotlar, zamonaviy ta'lim texnologiyalari hamda o'quvchilarning tadqiqotchilik faoliyati keng qo'llanildi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilarning bilim darajasi, ijtimoiy faolligi, mustaqil fikrlash qobiliyati va shaxsiy rivojlanish dinamikasi tahlil qilindi.

Shuningdek, katta avlod tajribasidan foydalanib ta'lim-tarbiya berish jarayonini modellashtirish metodikasi ishlab chiqildi. Ushbu model bir nechta o'zaro bog'liq funksiyalarni o'z ichiga oladi. Metodologik ta'minot funksiyasi pedagogik jarayonning nazariy asoslarini belgilashga xizmat qilsa, me'yoriy-huquqiy ta'minot funksiyasi ta'lim tamoyillari, pedagogik shart-sharoitlar va diagnostik vositalarni aniqlaydi. Metodik ta'minot funksiyasi esa ta'lim shakllari, usullari va vositalarini tanlash hamda qo'llashni nazarda tutadi. Empirik funksiya orqali esa o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari shakllantiriladi, ularning motivatsiyasi mustahkamlanadi, ta'lim jarayoni tahlil qilinadi va erishilgan natijalar baholanadi. Natijada mazkur model ta'lim-tarbiya jarayonini kompleks va samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi muhim metodik asos sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, katta avlod tajribasidan foydalanib ta'lim-tarbiya berishning tizimli-funksional modeli bir nechta o'zaro bog'liq

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

komponentlardan tashkil topgan bo'lib, ular pedagogik jarayonning yaxlitligini ta'minlaydi. Xususan, nazariy-metodologik komponent pedagogik tamoyillar, me'yoriy-huquqiy asoslar va ijtimoiy buyurtmalarni o'z ichiga olib, ta'lim jarayonining ilmiy poydevorini belgilaydi. Mazmuniy komponent esa o'quvchilarning intellektual, ma'naviy va jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi ta'lim mazmunini shakllantirishga xizmat qiladi. Tashkiliy-pedagogik komponent orqali ta'lim jarayonini boshqarish, samarali metod va texnologiyalarni qo'llash hamda katta avlod vakillarini faol jalb etish amalga oshiriladi. Natijaviylik komponenti esa o'quvchilarning kompetentlik darajasini aniqlash, ta'lim jarayonining samaradorligini baholash va zarur hollarda tuzatishlar kiritishga yo'naltirilgan.

Mazkur modelning amaliy qo'llanilishi o'quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini rag'batlantirish, ularning kritik tafakkurini rivojlantirish hamda ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'quvchilarning mustaqil izlanish olib borish, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishda ushbu model samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Katta avlod tajribasidan foydalanib ta'lim-tarbiya berish jarayoni o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayon orqali yoshlar hayotiy tajriba, qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlarni chuqurroq anglay boshlaydilar. Modellash tirish usuli esa pedagogik tizimni samarali boshqarish, zarur shart-sharoitlarni yaratish va o'quvchilarning kompetentligini oshirishda muhim metodik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari yana shuni tasdiqladiki, pedagogik jarayonning muvaffaqiyati katta avlod vakillarining ijtimoiy faolligi, metodik tayyorgarligi va nazariy bilimlariga bevosita bog'liqdir. Shu bois, ularni ta'lim jarayoniga jalb etishda tizimli yondashuvni yo'lga qo'yish, pedagogik shart-sharoitlar hamda metodik vositalarni puxta ishlab chiqish zarur. Faqat shundagina ta'lim-tarbiya jarayonida yuqori samaradorlikka erishish mumkin bo'ladi.

Yuqorida olib borilgan tadqiqotlar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, katta avlod tajribasidan foydalanib o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berish jarayoni tizimli va funksional yondashuvni talab etadi. Bu yondashuv orqali pedagogik jarayon izchil, maqsadga yo'naltirilgan va samarali tashkil etiladi hamda o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ishlab chiqilgan model nazariy-metodologik, mazmuniy, tashkiliy-pedagogik va natijaviylik komponentlari asosida shakllantirilgan bo'lib, u pedagogik jarayonni kompleks tarzda boshqarish imkonini beradi. Mazkur komponentlarning o'zaro uyg'unligi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, modellash tirish yondashuvi orqali o'quvchilarning kompetentlik darajasini oshirish, ularning ma'naviy qadriyatlarini

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

mustahkamlash hamda ijtimoiy faolligini rivojlantirish mumkinligi amaliy jihatdan o'z tasdig'ini topdi. Bu esa zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarning muhimligini yana bir bor ko'rsatadi.

Eng muhimi, oila, ta'lim muassasalari va mahalla o'rtasidagi hamkorlik katta avlod tajribasini samarali qo'llashda asosiy omil ekanligi aniqlandi. Ushbu hamkorlik uzviy va tizimli yo'lga qo'yilgandagina ta'lim-tarbiya jarayonida yuqori natijalarga erishish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-martdagi qarori "Keksa avlod vakillarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda ularning ijtimoiy faolligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida".
2. Pedagogik shart-sharoitlar va faoliyat jarayonlari – Toshkent, 2020.
3. Modellashtirish nazariyasi va pedagogik tizimlar – Toshkent, 2019.
4. Ta'lim jarayonining kompetentlikka yo'naltirilgan tashkil etilishi – Toshkent, 2021.
5. Katta avlod va yoshlar pedagogik aloqalari – Samarqand, 2018.
7. Pedagogik sharoitlar va ta'lim sifati – Toshkent, 2022.

